

blematika pouze naznačena. Jistou deklarativností trpí podle mého mínění závěrečná podkapitola, kde se autor zabývá ideologickou funkcí marxistické sociologie. Zde by zřejmě prospělo i určité zhuštění textu. Je škoda, že do knihy se vloudily chyby, které na některých místech zkreslují obsah výpovědi. Chyby jsou i ve jménech autorů, názvech knih a míst vydání.

Závěrem je příjemné konstatovat, že K. Rychtařík i svou novou knihou potvrdil, že sociologie pro něj není jednou ze snadných cest společenského vzestupu, že se nespolehá na sílu svého hlasu, ale na věcné argumenty, že dokáže skromě přiznat, kde ještě vidí slabiny své práce, že vyzývá k diskusí a je ochoten přijmout kritiku. I když čtenář knihy s ním nemusí vždy a ve všem souhlasit, jeden základní rys mu nemůže upřít: Jde mu o věc; o rozvoj marxisticko-leninské sociologie, o níž je přesvědčen, že je cenným a nenahraditelným nástrojem řešení praktických problémů naší společnosti. Ano, i bez sociologie to jistě jde, ale jde to hůře a pomaleji. Celá teoretická i publicistická tvorba Karla Rychtaříka, včetně jeho poslední knihy, svědčí o tom, že mu jde o to, aby to šlo lépe a rychleji.

Jan Sedláček

František Charvát, Jiří Linhart, Jiří Večerník: Sociálně třídní struktura Československa

Praha, Horizont 1978, 217 s.

Práce *Sociálně třídní struktura Československa* je zaměřena na analýzu dostupných statistických a sociologických dat. Na tomto základě autoři provádějí exkurs do historie vývoje naší sociálně třídní struktury a srovnávají tento vývoj s některými socialistickými zeměmi. Naznačují i metodologické problémy, které v souvislosti s analýzou a zejména pak s komparací dat o třídně sociální struktuře vznikají.

Kniha je rozdělena do tří kapitol. *Prvá kapitola*, nazvaná *Vývojové rysy třídní struktury kapitalistického Československa*, se zabývá třídně sociálními východisky vzniku předmnichovské republiky. Upozorňuje na historické kořeny rozdílů mezi průmyslově vyspělými českými zeměmi a převážně agrárním Slovenskem a s tím související národnostní otázkou. Uvádí přehlednou tabulku hlavních socioprofesionálních skupin podle odvětví a přehledně zachycuje vývoj socioprofesionální struktury od roku 1900 do roku 1930. Konstatuje rigidnost, tj. uzavřenost sociální struktury tohoto období, která nebyla porušena významněji ani vznikem samostatné republiky.

V této kapitole se autoři zabývají také etapizací vývoje třídní struktury. Rozlišují tři základní etapy: 1. přelom dvacátých let, období třídních zápasů o charakter sociální struktury; 2. dvacátá léta, období prohlubování kapitalistického charakteru sociální struktury; 3. třicátá léta, období rostoucí krize kapitalistické sociálně třídní struktury.

Příkrost sociálních nerovností tohoto období dokumentují majetkovými diferenciemi, rozdíly v příjmech, možnosti zaměstnání a v neposlední řadě i rozdíly v délce pracovní doby. Tyto a další difference se promítaly do rozdílného životního způsobu základních sociálních tříd. Autoři upozorňují rovněž na třídní zaujatost buržoazní sociologie, která se snažila tyto difference zastírat.

Závěr kapitoly je věnován postavení dělnické třídy. Dělnická třída procházela výraznými změnami, které jsou charakterizovány takto: 1. kvalitativní růst dělnické třídy; 2. ubývání zemědělského proletariátu, růst průmyslového dělnictva; 3. ubývání domáckého dělnictva; 4. formování vnitrotřídně i mezigeneračně stabilního jádra dělnické třídy; 5. vytváření silnějších městských dělnických koncentrací.

Druhá kapitola, *Dynamika sociální struktury Československa v období budování socialismu*, je nejrozsáhlejší a představuje těžiště celé práce. V první části, nazvané *Hlavní vývojové etapy*, je vykreslena revoluční přeměna třídně sociální struktury, při níž během krátké doby zaniká kapitalistická forma její reprodukce. Likvidace vykořisťovatelských tříd v padesátých letech se uskutečňuje pod vedením dělnické třídy. Současně dochází k přeměně inteligence a probíhá proces socializace zemědělství. Jedním z hlavních úkolů tohoto období je řešení rovnoměrné industrializace země, zejména pak industrializace převážně agrárního Slovenska. Argumentaci dokresluje vývojová řada třídně sociálního složení ekonomicky aktivní populace.

Zajímavá je metoda měření dynamiky vývoje třídně sociální struktury, tj. postížení tempa sbližování třídně sociální struktury českých zemí a Slovenska v důsledku cílevědomé ekonomické politiky. Tato část práce obsahuje i kritiku nesprávného hodnocení vývoje třídně sociální struktury, které bylo prosazováno počátkem šedesátých let. Přecenění dosaženého vývojového stupně bylo jednou z příčin hluboké společenské a politické krize, do níž se československá společnost do-

stala koncem šedesátých let. Obnova třídního přístupu k analýze a řízení společenského vývoje u nás je závažným faktorem dalšího rozvoje socialistického charakteru tříd a sociálních skupin.

V kapitole jsou dále rozebrány a statistickými daty dokumentovány sociálně ekonomické zdroje restrukturalizace naší společnosti v posledních třiceti letech.

Socialistické přeměny implikují i změny v dělnické třídě samé. Roste kvalifikace, vzdělanost, a tím i politická a sociální aktivita dělníků. V práci jsou postiženy základní procesy v třídně sociální sféře, jako například proces růstu koncentrace dělnické třídy, proces překonávání ekonomické a sociální uzavřenosti venkova, růst socialistické integrace, spojování vědy s výrobou, sblížování duševní a fyzické práce apod.

Významné místo je věnováno růstu homogenizačních a integračních procesů. Autoři na řadě konkrétních materiálů upozorňují na novou kvalitu sociálního postavení lidí, prolínání tříd v sociálních pohybech jednotlivců. Zajímavé myšlenky jsou uvedeny v souvislosti s analýzou diferenciálních dimenzí v oblasti sociální struktury. Jsou dokumentovány například na mzdové diferenciaci, homogenizaci vzdělanostní struktury, způsobu života atd.

Závěr kapitoly je věnován některým aspektům sociální diferenciace, jak byly zjištěny na začátku sedmdesátých let na základě demografických socioprofesionálních ukazatelů. Je zde také dotčena oblast ukazatelů materiálních podmínek života a úloha rodiny v procesu sociální diferenciace.

Kapitola je uzavřena úvahou o perspektivách a problémech dalšího rozvoje třídně sociální struktury Československa. Půjde především: 1. o prohlubování socialistického charakteru všech sociálních tříd, vrstev a skupin; 2. o jejich další sblížování. V tomto směru sehrává rozhodující úlohu politika vedoucí síly společnosti — komunistické strany.

Kapitola třetí má název Charakteristiky změn v sociální struktuře socialistických zemí. Vhodně doplňuje poznatky o vývoji třídně sociální struktury ČSSR. Prokazuje obecné zákonitosti dynamiky této struktury, modifikované ovšem různými podmínkami, rozdílným „startem“, který je dán zvláštností historického vývoje té které země. V oblasti komparativního zkoumání vývoje třídně sociální struktury socialistických zemí stojí naše společenská věda teprve na počátku. Uplatňují se v ní odlišné metodologické přístupy, které formují obsah, charakter empirických statistických dat i dílčích zobecnění. Kapitola je tedy nejen věcným přínosem, ale i metodologickým zamyšlením.

Jsou zde rozebírány hlavní rysy sociálně ekonomických přeměn, jimiž prošly evropské socialistické země. Procesy vývoje sociální struktury, růst homogenity společnosti, tvorba nových tříd a další jevy jsou analyzovány z hlediska jednotlivých evropských socialistických zemí.

V práci jsou podle mého soudu dva dílčí diskusní momenty, jichž se mohli autoři vyvarovat. Předně je to problém posouzení hodnověrnosti a metodologické nejednoznačnosti používaných statistických materiálů. Tento problém je dostatečně znám a je nezbytné se k němu vracet v kritické analýze. Pouhé prezentování statistických údajů z různých období, tj. získaných různou metodikou, může vést k chybným interpretacím. Je sice pravda, že se těmto možným nedostatkům autoři vyhnuli citlivou abstrakcí, v tomto přístupu však nemohli využít všech informací, které v takto procesuálně pojaté analýze byly k dispozici. A právě v tom spatřuji druhý dílčí nedostatek zvláště prvé a druhé kapitoly. Využití rezervy analyticko-interpretativního přístupu by umožnilo ještě plastičtější objasnit vskutku převratné změny, k nimž v naší společnosti během tohoto století došlo.

Jako celek má však recenzovaná práce řadu předností. Je přínosná především tím, že v ucelené podobě, pro naše poměry originálně, podává obraz vývoje třídně sociální struktury od počátku tohoto století. Zachycuje revoluční změny, jimiž naše společnost prošla v období tvorby základů socialismu a postihuje i etapu budování rozvinutého socialismu. Komparace tohoto vývoje s vývojem v ostatních socialistických zemích pak rozšiřuje naše poznatky o fungování obecných zákonitostí budování socialismu a vývoje lidské společnosti vůbec. Mezi přínosné momenty patří také rozpracování metodiky komparace a dále metoda měření strukturních změn pomocí indexu vzdálenosti dvou distribucí (struktur).

Kniha je určena vědeckým pracovníkům, studentům a bude bezesporu užitečná i pro politické pracovníky. Vzhledem k shrnujícímu charakteru, přehlednosti a faktu, že obsahuje hlavní momenty vývoje třídně sociální struktury, bude její využití všestranné.

František Zich